

тя країн ЄС, Схід. Європи і деяких африканських держав), яка є одним із засобів забезпечення довготривалого виживання найцінніших європ. видів природ. середовищ існування. Мета цього масштабного проекту – виділити і взяти під охорону місця проживання рідкісних видів тварин. і росл. світу.

З метою охорони та відновлення П. с. і. дикої флори та фауни, покращання стану збереження окремих компонентів біол. різноманіття, зміцнення екол. зв'язків та цілісності екосистем в Україні також створюється нац. екол. мережа. Серед її осн. завдань виділені такі: систематизація та визначення шляхів об'єднання П. с. і. популяцій видів дикої флори і фауни у територіально цілісний комплекс; резервування та подальше надання статусу заповідних територіям, що є середовищем існування рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин; формування нових ділянок для забезпечення середовищ існування певних видів рослин і тварин, занесених до Червоної кн. України, та природ. росл. угруповань, занесених до Зеленої кн. України.

Охорона П. с. і., умов розмноження та шляхів міграції диких тварин передбачена й ЗУ «Про тваринний світ». Відповідно до ст. 3 Закону, держ. охороні підлягають нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та ін. житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, ін. території, що є середовищем їх існування та шляхами міграції.

Підприємства, установи, орг-ції і громадяни при здійсненні будь-якої

діяльності, що впливає або може вплинути на стан тварин. світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин. З метою збереження і поліпшення екол. стану окремих територій, визначених в установленому порядку такими, що мають особл. цінність як середовище існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та цінних видів тварин, центр. орган виконавчої влади, що забезпечує формування держ. політики у сфері охорони навколишнього природ. середовища, може розробляти і запроваджувати для цих територій більш суворі екол. нормативи, ніж ті, що встановлені для всієї території України (ст. 39).

Лит.: Шемшученко Ю. С. Правовые проблемы экологии. К., 1989; Потіш Л. А. Екологія. К., 2008.

В. Л. Бредіхіна.

ПРИРОДНИЙ КОРИДОР – природ. або приведена до природ. стану ділянка землі чи водної поверхні, яка на різних рівнях просторової організації екол. мережі забезпечує для природ. середовища умови безперервності, системної єдності та функції біокомунікації.

ЗУ «Про екологічну мережу України» передбачає поділ структурних елементів екол. мережі на 4 типи, забезпечуючи єдність та взаємозв'язок елементів: ключові, сполучні, буферні та відновлювані. Сполучні території (екокоридори або П. к.) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генет. матеріалу.

П. к. формуються ділянками природ. ландшафтів витягнутої конфігурації, різної ширини, протяжності, форми і з'єднують між собою природ. регіони. Екокоридори – це природ. ландшафти чи водойми, що мають забезпечувати відповідні умови збереження видів дикої фауни та флори у проміжках між особливо охоронюваними природ. територіями.

Відповідно до ч. 7 Загальнодерж. програми формування нац. екол. мережі України на 2000–2015 роки до елементів нац. екомережі загальнодерж. значення належать осн. комунікаційні елементи, а саме широтні П. к.:

– Поліський (ліс.) екокоридор, що охоплює осн. болотні масиви, регіони головного водозбору Дніпра з притоками та частково – водозборів Зах. Бугу, Півд. Бугу, Дністра, Сіверського Дінця; на цій території порівняно багато незмінних ландшафтів;

– Галицько-Слобожанський (лісостеповий) екокоридор, до якого потрапляють ділянки басейнів усіх річок першої величини, зони Карпат. та Подільської ендемісності, праліс. ділянки – букові та смерекові – в Карпатах, діброви Поділля та Слобожанщини, сосняки Слобожанщини, грабові ліси Розточчя, степові ділянки Опілля, Придніпров'я, реліктові крейдові ценози Сіверського Дінця, рефугіуми реліктових угруповань у Карпатах, на Опілля, Поділля;

– Південноукр. (степовий) екокоридор, до якого потрапляють клаптики степових ділянок, літоральні та аквальні екосистеми, петрофітні та плавневі ценози, ендеми та релікти Прибужжя, Приазов'я, степового Криму.

Також до сполучних територій екомережі належать меридіональні екокоридори, просторово обмежені долинами великих річок – Дніпра, Дунаю, Дністра, Зах. Бугу, Півд. Бугу, Сіверського Дінця, які об'єднують водні та заплавні ландшафти – шляхи міграції численних видів рослин і тварин. Окремий П. к., що має міжнар. значення, формує ланцюг прибережно-мор. природ. ландшафтів Азовського і Чорного морів, який оточує територію України з півдня.

За значимістю у складі екомережі розмежовують П. к. міжнар., загальнодерж. та місц. значення.

Згідно з Додатком 6 Програми до складу П. к. належать: ліси першої та другої групи, чагарники, схиліві землі з незначним росл. покривом, лісосмуги, луки, пасовища, сіножаті, заплавні луки, болота, внутр. мор. води, мор. коси, мілини, пляжі, острови, ін. водні об'єкти.

Включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі не завдає шкоди правам тих, на чийй території вони розташовані.

Власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, беруть на себе зобов'язання щодо збереження природ. ресурсів, їх екологічно збалансованого та рац. використання. Включення територій та об'єктів ПЗФ, ін. територій, що підлягають особл. охороні, до переліку територій та об'єктів екомережі не призводить до зміни режиму їх охорони та використання, визначеного відповідно до закону.

У разі потреби змінити режим охорони та використання територій чи

об'єкта екомережі, виходячи з вимог Зведеної схеми формування екомережі України, регіональних чи місц. схем формування екомережі, відповідно до закону змінюються статус, тип, категорія або режим відповідної території чи об'єкта екомережі.

Важливим кроком до збереження території екомережі є низка міжнар. проєктів щодо створення та розвитку П. к. Зокрема, Проєкт «Завершення створення Зеленого коридору “Нижній Дунай” зі збереження та відновлення водноболотних угідь в Європі» та Проєкт «Розробка Альпійсько-Карпатського коридору», що реалізується у співпраці з Австрією і Словаччиною.

Лит.: Ващицин М. Я. Склад та функції територій екологічної мережі // Юридичний науковий електронний журнал, 2014, № 6.

О. М. Ткаченко.

ПРИРОДНІ ЗАПОВІДНИКИ – природоохорон., наук.-дослідні установи загальнодерж. значення, що створюються з метою збереження в природ. стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природ. комплексів з усією сукупністю їх компонентів, підтримання природ. спонтанних процесів і явищ, вивчення природ. процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наук. засад охорони навколишнього природ. середовища, ефективного використання природ. ресурсів та екол. безпеки. Термін «заповідник» походить від слова «заповідь» і, таким чином, вже саме це поняття означає повну заборону втручання людини в природ. екосистеми. Ділянки землі та водного простору з усіма природ. ресурсами повністю вилучаються з госп. використання і нада-

ються заповідникам у порядку, встановленому ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» (1992). Базовими критеріями формування заповідних територій є: ступінь природності території та її різноманіття; рівень «багатства» та значення різноманіття; рідкісність біорізноманіття; представленість ендемічних, реліктових та рідкісних видів; репрезентативність різноманіття; типовість та повнота різноманіття; оптимальність розміру і природність меж; ступінь функціонального значення біорізноманіття; наявність рослин і тварин, специфічних для традиційних агроценозів.

Осн. завданнями П. з. є збереження природ. комплексів та об'єктів на їх території, проведення наук. досліджень і спостережень за станом навколишнього природ. середовища, розробка на їх основі природоохорон. рекомендацій, поширення екол. знань, сприяння у підготовці наук. кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природ. середовища та заповідної справи. Також на П. з. покладаються координація і проведення наук. досліджень на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ у регіоні.

П. з. – осн. форма тер. охорони природи в Україні. Осн. завданнями П. з. є збереження типових або унікальних природ. комплексів та об'єктів на їх території, вивчення природ. ходу процесів і явищ, що відбуваються в них, розробка наук. основ охорони природи, проведення наук. досліджень та спостережень за станом довкілля. В істор. плані Держ. заповідники були осн. і найбільш поширеною в СРСР категорією абсолютно заповідних територій, що не мала аналогів у зарубіжних країнах.